

DUM č. 14 v sadě

33. Inf-9 Počítačová lingvistika a typografie

Autor: Roman Hrdlička

Datum: 26.06.2014

Ročník: 3AV

Anotace DUMu: Slovesná substantiva, trpný rod, předložka pro, nadužívání přejatých slov a složitých jazykových konstrukcí, superstupňování.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

14. Použití anglikanismů v češtině

V dnešním díle již přecházíme naplno do lingvistické části, ve které se pokusím uvést na pravou míru některé nešvary, které začínají vládnout psaným textům v posledních letech. V dnešní části se zaměříme na slova a vyjadřovací metody vnesené do naší mateřštiny z jazyka anglického.

Jak psát česky

Při překladech často vznikají neuvěřitelné kousky. Mnoho z nich má na svědomí používání jazykových prostředků cizích jazyků, z nichž největší vliv má asi angličtina. Příkladem může být tato věta: „*Při použití malými dětmi nebo nemohoucími osobami zajistěte odpovídající dozor, aby nedošlo ke hraní nebo špatnému zacházení se spotřebičem.*“ Přestože je psána českými slovy, je to asi zhruba všechno, co má s češtinou společného.

Když chtějí pisatelé zajistit, aby jejich text zněl skutečně přirozeně, dostávají často radu, aby si kladli otázku: „Mluví se tak? Kdybych tu myšlenku měl vyjádřit ústy, řekl bych to tak?“ Pokud odpoví záporně, je nezbytná úprava. Bohužel, i v mluveném projevu už se prasení českého jazyka zakořenilo. Stylistické i gramatické nešvary, které jsme dříve vídali jen v nepovedených textech, zejména překladech, už pronikají i do řeči. Je nezbytné neustále přemýšlet nejen o obsahu slov, ale i o formě. Pojďme si tedy ukázat prstem na nejčastější prohřešky.

Slovesná substantiva

Stále více českých slov je překládáno z angličtiny, a pokud překladatel, případně korektor neodvedou kvalitní práci, text bude sice česky, ale zůstanou v něm anglické vazby, slovosled nebo způsob vyjádření převedené do češtiny. Je to možná i tím, že angličtině trochu závidíme, jak stručně a zhuštěně se dokáže, na rozdíl od naší mateřštiny, vyjadřovat. Snažíme se ji napodobit, ale to nejde, náš jazyk k tomu absolutně není přizpůsoben. Typickým příkladem je nahrazování vedlejších vět slovesnými substantivy za účelem zkrácení textu. To v češtině zní velmi špatně. Podívejme se na následující příklady a jejich řešení češtině přirozenějším způsobem.

V případě Vašeho nedodržení smlouvy...	V případě, že nedodržíte smlouvu...
... což dokládá jeho osvobození Diablem.	... což dokládá fakt, že jej Diablo osvobodil.
... její vydávání se za bratra.	... že se vydávala za bratra.

Třetí příklad je asi nejvíce do očí bijící, neboť do podoby slovesného substantiva bylo převedeno zvrtné sloveso. V takovém případě by to snad mělo být zakázáno zákonem, takové tvary jsou dokonalou parodií na češtinu. No schválně: „*Petrovo zajištění si podpory...*“, „*Dej mu na vyběhání si papírů dost času...*“ Ačkoli to vypadá jako špatný vtip, je to běžné.

Nejen slovesná substantiva jsou problém. Podobně působí také řetězce substantiv. V reklamě na jistou výhodnou půjčku se kdysi objevilo: „*Možnost pojištění schopnosti splácení půjčky.*“ Pět podstatných jmen za sebou, žádné sloveso. Věta jak noha, jak se říká na jihu Moravy, přitom řešení je tak jednoduché – nahradit slovesná substantiva infinitivy: „*Možnost pojistit si schopnost splácet půjčku.*“

Pravda, někteří překladatelé namítnou, že správným používáním vedlejších vět vznikají dlouhá a složitá souvětí. Je ale daleko lepší rozdělit celek na dvě věty než vytvářet takové substantivní paskvily. Sice to nebude tak stručné, ale alespoň to bude česky a číst se to bude rozhodně lépe. A o to jde.

Trpný rod

Druhý zlovyk přejatý z angličtiny je nadužívání pasiva čili trpného rodu. Opět platí, že v angličtině se o nadužívání nejedná, tam je to zcela legitimní. V češtině bohužel už méně. Vizte následující větu: „Zákazníková potřeba kvalitního výrobku je naplněna.“ To spíše já jsem naplněn zlostí – proč by to nešlo třeba takhle? „Zákazníkům poskytujeme kvalitní výrobek, jež potřebuje.“ Trpný rod není sice nic zapovězeného jako Tajemná komnata, ale český jazyk mnohem více používá rod činný.

Trpný rod často zakrývá totožnost hybatele děje. V reklamních letáčích výrobce spotřebičů nečteme „Vyrábíme pračky moderními technologiemi...“, ale „Naše pračky jsou vyráběny...“ Jako by se výrobci styděli za výsledky své práce a nechtěli s ní mít nic společného. Nebo je to ušlechtilá skromnost? Nebo jen nechtějí lhát, že jejich pračky jsou sice vyráběny moderními technologiemi, ale někde v komplexu na předměstí Pekingu?

Pro lásku boží

Dalším anglickým nešvarem, který vznikl coby doslovný překlad anglického „for“, je používání slovíčka „pro“ k vyjádření účelu. V angličtině je to naprosto v pořádku, v češtině to přirozené není. Typickým výskytem tohoto jazykového jevu je zakončení anglických materiálů: „For more information, call...“, načež i my pak dostáváme výzvu: „Pro více informací volejte...“ A lingvistům se chce volat, ale nejspíš něco ve stylu nadpisu.

Edukujeme benefity baby-sittingu

Vliv angličtiny na soudobou češtinu (a jistě nejen na ni) je nepopiratelný, v mnoha směrech neškodný a někdy i prospěšný. V řadě oborů jde vývoj tak rychle kupředu, že není technicky ani lingvisticky možné, aby česká terminologie tomuto zběsilému tempu stačila. Přejímáme tedy termíny anglické; je to pohodlné, praktické a zpravidla to nikoho neuráží. Často však zacházíme ještě mnohem dál – nejenže vyplňujeme mezery, ale přejatými slovy nahrazujeme i zcela plnohodnotné české protějšky. A zde se nejspíš čeští obrozenci, kteří tolik bojovali za rozvoj českého jazyka, obracejí v hrobec.

Některá slovní spojení jsou obzvláště zajímavá – spojení „edukovat benefity“ zní skutečně příšerně a navíc bez kontextu snad ani není možné je samostatně přeložit. Podobných novotvarů se v českých textech začíná objevovat stále více, pravděpodobně mají ve čtenáři evokovat efekt profesionality. Vidíte, jak hrozivě to zazní, když jsem s pomocí přejatých slov prostě prohlásil, že mají vyvolat dojem odbornosti. A když se v letáčku na rodinnou akci s dětmi objeví, že je zajištěn i baby-sitting, je zřejmé, že autoři jsou hluboce přesvědčeni, že obyčejné české hlídání by si děti dostatečně neužily. Výsledkem je, že přehnané používání cizích výrazů výrazně snižuje čtivost a srozumitelnost textu.

Komplexní realizace

Rovněž zajímavým fenoménem posledních let je masivní inflace šablonovitých vyjádření, která jsou v lehkých obměnách k nalezení na stovkách webů nejrůznějšího zaměření. Dnes vám již nikdo nena-

bídne, že vám postaví bazén, ale „zajistí komplexní realizaci projektů v oblasti konstrukce bazénů.“ A jeho firma přitom má svou nezpochybnitelnou vlastní „filosofii“, aniž by mu přitom vadilo, že ani jeden z běžných významů toho slova naznačenému použití příliš neodpovídá. Filosofie zkrátka frčí a všichni ji musejí mít, jako kdysi želvy ninja. Ve skutečnosti používání takových zauzlených výrazů, místo aby působilo profesionálně, vytvoří sterilní sdělení, které neinformuje, nezaujme a už vůbec zákazníka nepodníká k tomu, aby s takovou firmou navázal spolupráci.

Módní slova

Tato slova sice nemusela nezbytně být přejata z angličtiny, ale možná prapůvodně vznikala při překladech z cizích jazyků – jak jinak by tomu mohlo být, to totiž netuším. Jedním takovým je oblíbený výraz „*spolupodílet se*“: na inovacích, na návrzích, na investicích, na mezinárodních akcích a projektech. A vlastně nikomu asi nevadí, že „*podílet se*“ můžeme pouze s dalšími účastníky a tudíž složka „*spolu-*“ je zcela nadbytečná.

Dalším zajímavým jevem je používání slova „*dokladovat*“ nebo jeho ještě hrůznější dokonavé verze „*zdokladovat*“, jehož použití komentovala již r. 1994 ve svém jazykovém sloupku v Lidových novinách paní Naďa Svozilová. Jde tedy o pěkný evergreen, který ovšem nic nemění na tom, že ve spisovné češtině existuje pozapomenutá sehraná dvojice „*doložit*“ a „*dokládat*“, která pro jakékoli naše potřeby bohatě postačí. Ony produkty prazvláštního žargonu zvaného „úřední čeština“ by nám měly připomenout, že není od věci konzultovat občas Pravidla českého pravopisu a Slovník spisovné češtiny. Pokud se tam nějaké slovo nevyskytuje, měl by to být signál, že s ním možná nebude něco v pořádku.

Superstupňování

Jedním z nejrozšířenějších prohřešků proti správnému stupňování je porušování zásady, že je chybné stupňovat adjektiva, která sama o sobě vyjadřují absolutnost. Setkáváme se pak s jevy, které jsou „*nejdokonalejší*“, „*nejoptimálnější*“, „*nejhlavnější*“, „*nejšpičkovější*“ a dokonce i „*nejabsolutnější*“. Nejspíše díky publicistice, pro kterou je charakteristická snaha dodat formulacím na významu a působivosti použitím co možná nejsilnějších vyjádření, se tak zesiluje i to, co už ve své podstatě zesílit nelze. Daleko více bychom se měli zaměřit na to, aby síla slov byla podepřena silou argumentů, žádné „supersuperlativy“ nemusejí pak být ani zapotřebí.

Podobnou relativně častou chybou je použití tzv. dvojitého stupňování – ihned poznáme, slyšíme-li o „*méně katastrofičtějších následcích*“ nebo „*více propracovanějším řešení*“. „Více“ či „méně“ samo o sobě vyjadřuje změnu stupně, takže není nejen nutné, ale ani správné stupňovat i následující adjektivum. Následky pak mohou být méně katastrofické a řešení samo o sobě propracovanější.

Zdroje:

<http://interval.cz/clanky/hrichy-pro-sileneho-korektora-quo-vadis-cestino/>

<http://interval.cz/clanky/hrichy-pro-sileneho-korektora-piseme-nejen-v-cestine-ale-take-cesky/>